TÜRKSAM
TÜRKİYE'NİN DÜŞÜNCE FABRİKASI

Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi
Turkish Center For International Relations and Strategic Analysis

RUSYA'NIN UKRAYNA SALDIRISININ POLİTİK İLETİŞİM İNCELEMESİ

Onur KARSAVURANOĞLU

Rapor No: 127
Haziran 2022

RUSYA'NIN UKRAYNA SALDIRISININ POLİTİK İLETİŞİM İNCELEMESİ

24 Şubat 2022 Sonrası Belirli Örnek Olaylarda
Enformasyon Savaşının İzi

TÜRKSAM
TÜRKİYE'NİN DÜŞÜNCE FABRİKASI

RUSYA'NIN UKRAYNA SALDIRISININ POLİTİK İLETİŞİM İNCELEMESİ

24 Şubat 2022 Sonrası Belirli Örnek Olaylarda
Enformasyon Savaşının İzi

TÜRKSAM YAYINLARI
Ankara, Haziran 2022

HAZIRLAYAN
Onur KARSAVURANOĞLU

Koordinasyon
İrem ER

Tasarım Danışmanı
Esra ÖZTÜRK AYAYDIN

İÇİNDEKİLER

Yönetici Özeti

GİRİŞ

1.TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Medya, Politik İletişim ve İnternet Kavramları
1.1.1. Kriz Durumunda Habercilik
1.1.2. Dijital İletişim ve Hibrit Tehditler
1.2. Silahlı Çatışmaların Gölgesinde İsimlendirme Sorunu: Kavram Savaşı
1.3. Kuramsal Çerçeve: Değişen Savaş Yaklaşımı ve Medya Bağımlılık Yaklaşımları

2. KRİZİN TARAFLARI VE MEDYA AVANTAJLARI

2.1. Ukrayna Lideri'nin Medya Geçmişini Savaş Sürecinde Maharetle Kullanması
2.2. Rusya'nın Siber Saldırılarda Üstünlüğü
2.3. İletişim Kanallarının Çeşitliliği ve Sosyal Medyanın Gücü

3. RUSYA İLE UKRAYNA ARASINDAKİ "FAKE NEWS" SAVAŞI

3.1. Bucha Katliamı Örneğinde Batı Medyasında Yayınlanan Deliller ve Rus ya'nın "Fake News" Suçlaması
3.2. Mariupol Hastane Saldırısı Örneğinde Sivillere Yönelik Saldırılar ve Bunun Medyaya Yansıması
3.3. Küresel Medyanın Baskı Aracı Olarak Kullanılması

4. DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

5. KAYNAKÇA

YÖNETİCİ ÖZETİ

Savaşların yeniden tanımlanmaya ihtiyaç olduğu ve teknolojik determinizmin tartışıldığı bu süreçte, 2022'de yeni bir diplomatik krizin eklemlendiği Rusya ve Ukrayna arasındaki geleneksel silahlı çatışmalar ve beraberinde avantaj mücadelesi açısından somutlaşabildiği ölçüde iletişimi ve medyanın konumlandırılmasını sorgulamaktadır. Bucha Katliamı Tartışmaları ve Mariupol Hastane Saldırısı örneklerinin medyaya yansıması değerlendirilmektedir. Bu ana noktalarda iletişim araçlarının savaş bağlamında barışçıl kullanılmaması, medyanın kendine ait sorunlarının krizlere yansıması, karizmatik ve popülist liderliğin etkileri ve dijital dönüşümün iletişim ve savaşa etkileri açıklanmaya çalışılmıştır. Küresel bağımlılık kapsamında uluslararası bir kriz durumunda, belirsiz hibrit tehditlerden sayılabilecek, hatta propagandayla karıştırılabilecek; enformasyon savaşlarının haberciliği, medya bağlamlarını dönüştürmesini ve medyanın küreselleşme sürecinde kendine has sorunlarının, uluslararası krizlere olumsuz etkilerini tartışmıştır.

Klasik metin üç ana başlıkta şu ana noktalarla birleştirilmiştir:

• Rusya ve Ukrayna arasındaki çok boyutlu krizler ve sıcak çatışmalar isim tartışmaları ile başlıyor.
• Savunma savaşında Zelenski, medya geçmişini ve dünyanın en güçlü siyasi liderlerinden biri olan Putin'e karşı etkiyle kullanıyor.
• Rusya, siber gücünü batılı devletlere gözdağı vermek için Ukrayna üzerinde kullanırken, NATO ve devlet dışı aktörler, siber güvenlik hattı oluşturmaya çalışıyor.
• Dijital medyanın ilkesizliği, geleneksel medya bağlamlarına meydan okurken devlet dışı aktörler bu açığı kullanarak uluslararası krizleri derinleştiriyor.
• Küresel medya bağlamları kendi krizlerini çözmek bir yana, uluslararası sorunların çözüme kavuşmasında engel haline geliyor.

"Savaşların yeniden tanımlanmaya ihtiyaç olduğu ve teknolojik determinizmin tartışıldığı bu süreçte, 2022'de yeni bir diplomatik krizin eklemlendiği Rusya ve Ukrayna arasındaki geleneksel silahlı çatışmalar ve beraberinde avantaj mücadelesi açısından somutlaşabildiği ölçüde iletişimi ve medyanın konumlandırılmasını sorgulamaktadır."

GİRİŞ

Teknolojinin toplumu dönüştürmedeki hızlandırıcı etkisi; kriz durumunda bilgiye ulaşma açısından iyi bir gurme ve bilgiyi sunma açısından beceriksiz bir aşçıdır. Son günlerde uluslararası krizlerle sıkça bir arada kullanılan "enformasyon savaşı" şeklinde isimlendirilen durumsa; menüdeki en tatsız yemeğin, şefin tavsiyesi diye sunulmasıdır.

İnsan aklının yüceltildiği aydınlanma dönemiyle başlayan süreçte; eylemlerin sınırlarını, aklın belirlediği toplumsal düzenler ortaya çıkmıştır. Politik iletişim, uzlaşma ve iş birliğini temel alan bu düzenlerin harcı olarak, karşılıklı güven ve empati yaratmak için kullanılagelmiş diplomasinin bir enstrümanıdır. Ancak diplomasinin terk edildiği, seferberlik ya da kriz durumlarında tek yönlü iletişim türü propagandanın tercih edildiği olmuştur. Bununla birlikte uluslararası arenada, devletlerin kendi yapılarından kaynaklanan ve birbiriyle ilişkilerinden doğan krizlerin en uç noktası savaş durumudur. Savaş durumunda, politik iletişim ana niteliğini ve genel işleyişini yitirebilmektedir. Nitekim, uluslararası sistemin olağan akışında meydana gelen aralıklı veya ardışık krizlere rağmen, insanlığın bu zamana kadarki kazanımları geleneksel iletişim ve diplomasiyle korunabilmiştir.

Krizlerde medya araçlarının ve iletişim kavramlarının, iletişim dışında; hatta savaş kapsamında olumsuz biçimde kullanıldığı örnekler görülmektedir. Enformasyon savaşlarının en güncel örneği için ''iletişim savaşı'' denildiğine de tanıklık etmiş olabilirsiniz. Ancak bu kullanım iki nedenden ötürü doğru değildir. İlk olarak iletişim ve savaş, amaçları birbirlerinin bağlamlarına uymayan iki işteş eylemler bütünüdür. Bu kanalların her ikisine dahil olmak, fiziki şartlarda pek mümkün değildir. Savaş durumlarında tarafların amacı, karşı tarafa bir şekilde boyun eğdirmektir. Oysa iletişim, karşı tarafın dönütü üzerinde temellenir. Diğer neden ise politik iletişimin uluslararası alanda diplomatik sistemin geleneksel, vazgeçilmez parçası olmasıdır. Bunun gibi isimlendirme sorunları; Dietram A. Scheufele'ın, makalesinde bilimin, medya değerleriyle daha fazla örtüştüğü fikrine değindiği ''medyalaştırma''[1] kavramıyla açıklanabilir. Bilimsel iletişimin uyarmadığı ve genellikle medyadan kaynaklanan bu hatalar, krizlerin çözüm yollarını bulanıklaştırabilmektedir. Tarafların ifade ve değer aktarımı üzerindeki ısrarları, mevcut krizin çözümüne ulaşmayı engelleyecek biçime gelebilmektedir. Hatta habercilik yapılan medya bağlamları bağımsızlığını yitirebilmekte; bu anlamda, örtülü propagandaya dönebilmektedir. Bununla birlikte hayatın her alanında artan teknolojiye bağımlılık sonucu, internet ve sosyal medya politik aktarıma dayalı iletişimin üzerinde daha etkili olmuştur.

> *"Propagandanın görevi akıllı olmak değil, başarıya götürmektir."*
>
> ***Joseph Goebbels***

1 Dietram A. Scheufele, 'Science Communication As Political Communication', PNAS, Cilt 111, Ek 4, (2014, Eylül 16) s.13585 https://doi.org/10.1073/pnas.1317516111

1

TEMEL KAVRAMLAR VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Medya, Politik İletişim ve İnternet Kavramları

Çok taraflı ve çok kaynaklı; yazılı, sözlü, dijital özellikleriyle medya kavramı, zaman zaman kitle iletişimine karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır. Medya araçları basın ve yayın sürecinin tamamını içererek sürekli gelişmektedir. Kökeni medium (aracı) olan kavramın çoğulu media (araçlar, aracılar) dilimize İngilizce üzerinden dolaylı olarak geçmiştir. Enformasyon savaşları, klasik iletişimin temel amaçlarını değiştirerek, medya araçları üzerinde hakimiyet kurarak yapılabilmektedir ve üzerinde hakimiyet sağlanan araçlarla, yine politik amaçlar doğrultusunda hedeflenen kitleye baskı kurmayı ya da düşmanı yıpratmayı içeren tüm düşmanca eylemleri içermektedir. Teknolojideki baş döndürücü hıza sahip dönüşümlerin bir sonucu olarak hem savaş araçları hem de iletişim araçları çeşitlenerek artmıştır.

Türkçeye kitle iletişimi diye çevrilen mass media kavramı, çok sayıda insana ulaşma imkanı sağlayan mesaj iletme araçlarının yarattığı tekil bağlamlardır. Bunların çeşitlenmesiyle birlikte, bahsi geçen bağlamların sayısı da arttığından, sayısı artan bağlamlar için multi-media kavramı kullanılmaktadır. Gazete, radyo, televizyon ve şimdilerde internet; multimedya araçları ilk akla gelen bağlamlardır. Bu araçların gelişiminde iletiyi destekleyen yazılı, işitsel, görsel, zihinsel kanal özellikleri gelişmiştir. Başlangıçta şekilsiz, kütle, yığın gibi anlamlara gelen mass kavramı; zaman içinde çoğunluk ve kalabalık insan yığınlarını betimlemiştir. Demokratik uzlaşı kültürü gelişmeye başladıkça, iktidarın keyfi kullanımı, yerini ulusal düzenlere bırakmış ve toplumsal dönüşüm yaşanmıştır. Tebaa olan insan yığınları, sayısal niteliğin ötesinde, yeni anlamlara karşılık gelmeye başlamıştır. Aklın, yasa yapma gücü sayesinde haklar ve buna bağlı olarak ifade gücü önem kazanmış, sonucunda kamuoyu oluşmuştur. Neticede medya araçları geliştikçe medya kavramı; kamuoyunu bilgilendirme, onu bilinçlendirme veya kamuoyunun yönetmekle sorumlu tuttuğu iktidarı denetleme gibi birtakım işlevler edinmiştir.

Küreselleşmeyle birlikte 1980'lerden itibaren, uluslararası alanda yeni aktörler ortaya çıkmıştır. Her ne kadar sistemin ana aktörü devletler olmasına rağmen; ilişkilerin giderek birbirine bağımlı hale gelindiği günümüzde bireyler, hükümet dışı örgütler, çok uluslu şirketler gibi yeni aktörler, zaman zaman belirleyici olabilmektedir.[5] Mevcut sistemin olağan akışını aksatabilen uluslararası krizler meydana geldiğinde, bu krizler başka devletlerin yurttaşlarını etkileyebilmektedir. İnternetin kendine özgü yapısına bağlı olarak dijital bağlamda, herhangi bir kısıt gözetmeksizin ve son derece hızlı fikir alışverişi yapılabilmektedir. Tycoon ve CEO'lar, popülist fikir önderleri, küresel çapta etkili siyasetçilere ya da politik gelişmelere yönelik tartışmalı tweetler atabilmektedirler.[6] SpaceX uzay şirketi CEO'su Elon Musk, krizin yeni aşamasına geçilirken Rus yetkililerle sosyal medya üzerinden tatlı sert atışmalar yaşamıştır.[7]

---

5 Heywood Andrew, Küresel Siyaset, 3.Baskı, Ankara: Adres Yayınları, (2014), ss.31-34

6 Elon Musk'ın daha önceki tartışmalı tweetleri için bkz. Elon Musk: Twitter'ın yeni sahibinin altı tartışmalı tweeti - BBC News Türkçe (Erişim Tarihi: 9.05.2022)

7 Elon Musk'ın Rus yetkililerle tartıştığı haberine dair daha detaylı bilgi için bkz. https://www.space.com/russian-space-chief-rogozin-threatens-elon-musk (Erişim Tarihi: 10.05.2022)

1.1.1. Kriz Durumunda Habercilik

Yukarda belirtilen medyanın gelişim sürecinde yazılı ve sözlü "… basın, enformasyon ve görüşlerin aktarılması aracı olarak toplumdaki rolünü sağlamlaştırıp gücünü artırmış ve dördüncü güç unvanını kazanmıştır." [8] Haber iletişimin önemli bir bölümünü oluşturan anlamsal inşa sürecidir ve haberlerin aktarılması için bir medya bağlamı gerekir. Medya bağlamının yukarıda bahsedilen özelliklerinden yola çıkarak bir haber tanımı yapacaksak haber; güncel olaylara ait gerçekliğin, nesnel ve tarafsız olarak yeniden inşasıdır. Yine de bu inşanın bir insan ürünü olduğunu unutmamak gerekir. "Her medya mensubu, her muhabir, uygulamalı etik çerçevesinde bir etik öznesidir. O, yazdıkları anlattıkları ve gösterdikleriyle etik nesnesi konumundakilere zarar verebilme, onları incitebilme onlara kötülük yapabilme konumundadır." [9] Dolayısıyla katı kurallarla tanımlanan ve kalıplaşmış sözcüklerle ifade edilen haber, özü gereği kusurlu olabilmektedir.

Burada haberciliğin sorunlu bir alan olduğunu kabul ederek, konuyla ilgili etik, ekonomik, tarihi, sosyolojik problemleri de kabul etmek gerekir. Bununla birlikte, habercinin de insan olmasından kaynaklanan anlam inşası sürecinin hassaslığı ve kusursuz olamayışını da göz önünde bulundurmak gerekir. Barış durumunda zaten sorunlu olan bu alanda, savaş durumunda ne kadar kusursuz olabileceği de tartışmalıdır.

Rusya ve Ukrayna arasında 2014'ten beri silahlı çatışmalar devam ederken Rusya devlet başkanı Putin, tartışmalı bölgelerin bağımsızlık ilanlarını tanıyarak diplomatik bir kriz başlatmıştır. 2022 Şubat'ı ile başlayan bu yeni evrede meydana geldiği tartışılan ve medyaya yansıyan olayların, üçüncü bölümde tartışılacağı yukarıda belirtilmiştir. Söz konusu olaylar, insan hakları ihlali iddiası, etik tartışmaları; hukuki, sosyolojik ve politik boyutlarıyla son derece hassas olduğundan, yalnızca medya yansımalarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Sahte haberler, yine savaşın yeni evresinde, tarafların karşılıklı olarak sıkça birbirini suçladıkları başlıktır. İnternetin olduğu her yerde, internet erişimini olanaklı kılan mobil cihaz teknolojisinin yaygınlaşması ve görüntü kaydetme özelliği sayesinde, habere anında ulaşmak mümkündür. Öbür haber paylaşımı yapan medyalardaki bu dijital dönüşüm çeşitli dezavantajlara da sahiptir. Bu dezavantajlardan biri, haberin inşa sürecinin katı kurallarını etkilemiştir.

"Bununla birlikte, habercinin de insan olmasından kaynaklanan anlam inşası sürecinin hassaslığı ve kusursuz olamayışını da göz önünde bulundurmak gerekir. Barış durumunda zaten sorunlu olan bu alanda, savaş durumunda ne kadar kusursuz olabileceği de tartışmalıdır."

---

8 Bohere, G. Gazetecilik Mesleği, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti., (1984), s.1

9 Şahin Haluk, vd., 'Medya Etiği ve Yapısal Gerçekler', Medya Etik (İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2016), içinde, s.17

Günümüzde oldukça yaygın kullanılmakta olan bu gazetecilik türü nedeniyle, habercilik deneyimi olmayan, olaylara tanıklık eden herhangi bir yurttaşın kendi anlam çerçevesinden yorumladığı görüntüler, dijital ortamda paylaşıma sunulabilmektedir.Oldukça masum görünen bu durumda bile etik değerlerin hiçe sayıldığı, haber değeri olmayan olayların sunulduğu, haber değeri olan olayların çarpıtıldığı durumlar gibi pek çok problem de söz konusudur. Durum neticesinde zaten yaralı olan geleneksel habercilik, popülerliğini yitirmektedir. Geleneksel medyanın saygınlığını tehlikeye atarak dijital medyaya kafa tutabildiği durumlar, habercilikte bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır. Başlıca sorun olan bu konu, kriz durumlarında taraflar açısından sıkça kullanılmaktadır.

Olena Kurilo öğretmenin yaralı olduğu fotoğraf, ana akım medyadan manşetlere taşınmış ve Batılı kamuoyuna "savaşın temsili fotoğrafı" olarak duyurulmuştur. Dramatik açıdan sivillerin hedef olduğunun kanıtı olduğu gerekçesiyle, söz konusu fotoğraf üzerinden Rusya Devlet Başkanı Putin'i sorumlu tutan pek çok haber yapılmış ve dijital medyadan da baskı yaratılmıştır. [10] Öbür yandan haberin 2018'de bir gaz patlamasında meydana gelen hasardan etkilenen bir kadının fotoğrafı olduğu gerekçesiyle karşıt iddialar ortaya atılmıştır. Daha sonra fotoğrafı çeken AA foto muhabiri Wolfgang Schwan, fotoğrafın hikayesini anlatma mecburiyeti hissederek sosyal medya hesabından açıklamalı bir video kaydı paylaşmıştır.

Neticede savaştaki sivillerin durumu değil, bu tarz haberlerin savunulmasına dair gündem ön plana çıkmaktadır. Günün sonunda doğru bilgiye ulaşma değil, haklı çıkmak amaçlı yapılan bu sözde haberler nedeniyle, gerçekler popülizm akımının bir kurbanı olmaktadır.

> *Geleneksel medyanın saygınlığını tehlikeye atarak dijital medyaya kafa tutabildiği durumlar, habercilikte bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır.*

10 Olay hakkında daha detaylı değerlendirme için bkz. https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aanin-ukraynadan-servis-ettigi-fotograf-dunya-basininda-sembol-oldu/2514727 (Erişim Tarihi: 21.05.2022)

1.1.2. Dijital İletişim ve Hibrit Tehditler

90'lı yıllar ağ tabanlı bilişim sistemlerinin yaygınlaşmasıyla, toplumsal konuların tartışılmasının internet üzerinden yapılmaya başladığı yıllardır. E-posta ve blog tabanlı web siteleri üzerinden dijital bağlamda politik değişim amaçlayan fikirlerin eylemleri söz konusudur. Bilişim teknolojileri web tabanlı örgütlenme imkanı tanımakta ve paylaşımlar, geleneksel yollara göre daha kısa zamanda daha fazla kişiye ulaştırılmaktadır. Dijital aktivizm kavramı bu durumu tanımlamaktadır. 2000'li yılların ortalarında, teknolojinin yaygınlaşması ve mobil cihazlara kadar genişlemesi ekran üzerinden yaratılan bağlamların da önünü açmıştır. Bununla birlikte günümüzde hala kullanıcı hakları ve imkanlar açısından belirsizlikleri olduğu için kimi zaman tehlikeli olabilmektedir. Devlet denetiminin yetersiz kalabildiği, bireylerin ve kamusal bilgilerin tehlikeye düştüğü durumlar olabilmektedir. Politik iletişim açısından bile çok yeni kavram olan dijital aktivizmin karşıtı olarak; internet üzerindeki güvenlik açığından faydalanan saldırgan eylemler söz konusudur. Kötü amaçlı yazılım geliştirebilen ya da bilgi sızıntısının politik amaçlar için kullanıldığı siber saldırılar söz konusudur. İletişim profesörü Fatih Keskin, "Politik İletişimler Sözlüğü" adlı kitabında bu konuya yer vermiştir. Ayrıca Keskin, konuyu ele alırken dijital aktivizmin, ''etkin ancak saldırgan olmayan internet kullanımı'' olarak; ''aktivizm ile hack-tekniklerinin karışımı hacktivizm'' ve bunun aşırı hali olarak siber saldırıları kapsayan ''siber terörizm'' şeklinde ''üç türü'' olduğunu belirtmiştir. [11]

İkinci bölümün ikinci konusunda; Rusya'nın siber gücünün Ukrayna savunma savaşında etkin kullanımı şeklinde bu konuya yer verileceğine yukarda değinilmiştir.

Hibrit Savaş kavramı; tarafları, niteliği, olası hasarları, maliyeti açısından olabildiğince belirsiz yapısına karşın silahlı çatışmaların bu özellikler açısından daha belirgin olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte NATO, hibrit savaşların yeni olmadığını belirtmektedir. Devletler bir çatışmayla birlikte veya çatışmalardan bağımsız şekilde; devlet dışı aktörleri veya bilişim teknolojilerini kullanarak düşmanı caydırmayı denemektedir. NATO, kavramı tanımlarken ''çağdaş'' ayrımında bulunarak 2014'te başlayan Ukrayna krizini, dönüm noktası kabul etmektedir. ''İlk olarak, savaş ve barış zamanı arasındaki çizgi belirsiz hale getirildi. Bu, savaş eşiğini tanımlamanın veya ayırt etmenin zor olduğu anlamına gelir. Savaş, onu operasyonel hale getirmek zorlaştıkça anlaşılması zor hale gelir.'' [12]

Hibrit tehditleri ortadan kaldırmak için bütüncü devlet ve bütüncü toplum yaklaşımıyla hareket eden uluslararası, ağ tabanlı organizasyonlar bulunmaktadır. Hibrit tehditlere karşı savunma faaliyetlerini destekleme fikri son zamanlarda, özellikle AB ve NATO ülkelerinde yaygınlaşmaktadır. [13] Bu durumdan, silahlı çatışmalar açısından bakarak, meselenin Avrupa güvenliği açısından Rusya kaynaklı hibrit tehditlere karşı endişe olduğu çıkarımı yapabiliriz. Peki bu durum, hibrit savaş stratejilerine dahil edebileceğimiz enformasyon savaşının kendini henüz göstermeyen taraflarının olduğu anlamına mı gelmektedir?

---

11 Keskin Fatih, 'Dijital Aktivizm', Politik İletişim Sözlüğü, 1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları (2014), sf. 62

12 Daha detaylı bilgi için bkz. NATO Web Sitesi https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/11/30/hybrid-warfare-new-threats-complexity-and-trust-as-the-antidote/index.html (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

13 Hibrit savaşlar hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.hybridcoe.fi/who-what-and-how/ (Erişim Tarihi: 18.05.2022)

1.2. Silahlı Çatışmaların Gölgesinde İsimlendirme Sorunu: Kavram Savaşı

6 Nisan 2014'ten beri Ukrayna'nın doğusunda devam eden etnik temellere dayanan bölgesel kriz, dönemin Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç'in askeri yardım talebi sonucu başlamıştır.[14] Rusya'nın askeri müdahalesiyle birlikte, bölgesel sıcak çatışmalara dönüşmüştür. Sorunun ana noktası; Ukrayna'daki azınlık sorununa, Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi eklenmiştir. [15] Meselenin Avrupa güvenliğini tehdit etmesi, başka bölgesel sorunları olumsuz etkilemesi ve yaptırımların sürekli genişletilmesiyle birlikte kriz küresel hale gelmiştir.[16] 2022'nin Şubat ayında tartışmalı bölgelerin bağımsızlığını tanıyan Rusya, Ukrayna'ya geniş çaplı askeri operasyon başlatmıştır. Bu çalışmada 2022 yılı itibariyle, gelinen yeni aşamada enformasyon savaşı, somutlaşabildiği ölçüde örnekleriyle incelenmiştir. Meseleye girmeden önce sıcak çatışmalar, diplomasi krizleri ve hibrit tehditlerden oluşan meselenin isim sorununun, taraflardan kaynaklanan en somut örnek olduğunu belirtmek gerekir.

> *Meselenin Avrupa güvenliğini tehdit etmesi, başka bölgesel sorunları olumsuz etkilemesi ve yaptırımların sürekli genişletilmesiyle birlikte kriz küresel hale gelmiştir.*

Meselenin 2014'te başladığı haliyle, Batı medyasının ileri gelen gazeteleri tarafından ortaya atılan ilk isimler "kriz", Kırım'ı dahil ederek "sorun" ve "ilhak" başlıklarını uygun görmüştür.[17] Meselenin günümüze kadar isimlendirilmesi, bölgesel konvansiyonel silahlı çatışmalar ve yer yer bombalamalarla buna sınırdan verilen cevapları dahil ederek; "Donbas Savaşı" ya da Ukrayna Doğusu'ndaki "Savaş" ifadesi sınır çatışmalarını ilk kez tanımlamak için kullanılmıştır. Yani savaş ve ilhak iki ayrı sorunun ismi olarak ele alınmıştır. Son yıllarda küresel basın, bu kavramların kullanımına ek olarak birleştirici kavramlar denemiştir. Meselenin çatışmalardan çok diplomatik uzlaşmazlığa dönüşmesiyle son yıllarda, eklemlenen yaptırımlar ve Batılı askeri operasyonel eğitimler dahilinde "Ukrayna Krizi" ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca meseleye dair savaş kavramının kullanımından kaçınma durumu stratejik raporlardaki "savaş korkusu"[18] ifadesinden anlaşılmaktadır.

24 Şubat 2022' de Rusya Devlet Başkanı Putin, kameralar karşısında Rusya'nın; "Ukrayna'nın Nazizm fikrinden ve askerden arındırılması amacıyla" geniş çaplı askeri "silahsızlandırma operasyonu" başlattığını duyurmuştur. Buna karşılık Ukraynalı yetkililer, basına açıklamalarından ilk kez "Ukrayna'nın İşgali" ifadesiyle cevap vermiştir.

---

14 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.bbc.com/news/world-europe-26427848 (Erişim Tarihi: 10.05.2022)

15 Bağlantılı krizler hakkında detaylı analiz için bkz. https://www.france24.com/en/russia/20220420-war-in-ukraine-threatens-geopolitical-balance-in-the-arctic (Erişim Tarihi: 11.05.2022)

16 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/ukrayna-krizi-kuresel-ekonomide-yeni-bir-durgunluk-yaratabilir/2532729 (Erişim Tarihi: 12.03.2022)

17 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://edition.cnn.com/2014/03/31/politics/crimea-explainer/ (Erişim Tarihi: 11.05.2022)

18 Raporun devamı için ayrıca bkz. https://www.csis.org/analysis/russian-and-ukrainian-spring-2021-war-scare Bielieskov, M. (2021), The Russian And Ukrainian Spring War Scare, CSIS, Ekim 21 (Erişim Tarihi:12.05.2022)

Bununla birlikte Rus yetkililer arasında söylem farklılığı, medyaya yansımış ve Avrupa'yı tedirgin etmiştir.[19] Ancak buradaki söylem ayrımı, Ukrayna şehirlerine saldırı yapılıp yapılmadığı üzerinedir. Yine de küresel medya, batının endişesiyle taraflılık göstermiştir. Rusya, bu tarihe kadar "savaş" ve "işgal" kavramlarını kullanmaktan kaçınmıştır. Buna rağmen bağımsızlığını ilan eden iki bölgeyi resmen tanıyan Rusya'nın başlattığı operasyonun, aslında Kırım'ın ilhakını hukuki temellere oturtma olduğu gayet açıktır. Yaklaşık sekiz sene bölgede kalan Rus askerinin mevcuttaki kalma durumunu uzatmak istediği açıktır. Bununla birlikte, yeni kriz için Rusya karşıtı haberlerin yapıldığı medyada zaman zaman "saldırı" ve "istila" kavramları dolaşıma girmiş ve "Nazizm" suçlamaları üzerinden tartışmalar başlamıştır. Bu da meselenin doğru okunmadığının ilk örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Haliyle bir dizi medya etiği probleminin başlangıcı olacaktır. Liderlerin söylemlerinden sosyal medya yasaklamalarına kadar uzanan enformasyon savaşında yeni süreç olarak kabul edilebilir. Öyle ki, Rus halkının günlük yaşamında "savaş" kelimesinin kullanımının yasaklanmasına kadar etkili olmuştur. [20]

Meselenin her yeni aşamasında krizin boyutuna bağlı olarak isim tartışmaları da güncel kalabilmiştir. Bu konuda ayrıca değinilmesi gereken başka bir konu, "aggression" kavramının medya tanımlamalarında kullanımı üzerinedir. Ukrayna, Kiev merkezli bir "savunma savaşı" mücadelesi verdiğini dile getirirken, uluslararası örgütler ve ABD, uluslararası hukukta tanımlı "aggression (saldırgan)" durumunun pratik örneği olduğu gerekçesiyle, Rusya Federasyonu'nu "işgalci" ve "saldırgan devlet" olarak suçlamaktadır. Bu meselenin ayrıca uluslararası hukuk boyutu bulunmaktadır.[21] Bucha katliamı iddialarıyla "soykırım" kavramı da meseleye dair kullanılan ifadeler arasına girmiştir.

Neticede ortada bir iletişim sorunu bulunmaktadır. Silahlı çatışmalar bir yana meselenin medyaya yansımaları da sorunludur. Rusya'nın küresel medyaya yönelik propaganda aracı suçlamalarının yanında, Rus medyasının da farklı olmadığını belirtmek gerekir. Bu durum medyanın konumlandırma sorunu olduğu gibi; medyanın kendine has sorunlarının bir meseleye etkisi üzerine de daha detaylı incelemeler gerekmektedir. Bununla birlikte isimlendirme sorunu da yakın zamanda çözülecek gibi görünmemektedir.

"Bununla birlikte, yeni kriz için Rusya karşıtı haberlerin yapıldığı medyada zaman zaman "saldırı" ve "istila" kavramları dolaşıma girmiş ve "Nazizm" suçlamaları üzerinden tartışmalar başlamıştır."

19 Haber hakkında detaylı bilgi için bkz. https://www.bbc.com/news/world-europe-60504334 (Erişim Tarihi: 11.05.2022)

20 Haber hakkında detaylı bilgi için bkz. https://www.themoscowtimes.com/2022/02/26/russia-bans-media-outlets-from-using-words-war-invasion-a76605 (Erişim Tarihi: 11.05.2022)

21 Uluslararası ilişkilerde kavramın hukuki boyutu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.britannica.com/topic/aggression (Erişim Tarihi: 10.05.2022)

1.3. Kuramsal Çerçeve: Değişen Savaş Yaklaşımı ve Medya Bağımlılık Yaklaşımları

Politik fikirlere uygulama zemini yaratmak adına direnç odaklarını silahla sindirmek, tarihin neredeyse her döneminde ilk başvurulan fikirlerden olmuştur. Savaşlar, toplum düzenlerinin birbiriyle girdiği ilişkilerinde uzlaşmazlıkların varabileceği nihai noktadır ve tarihin hemen her döneminde karşılaşılan kitlesel durumdur. Napolyon Savaşları'na tanıklık etmiş Clausewitz, modern dönemin klasik savaş teorilerini derlemiştir. Clausewitz'in günümüzde en popüler fikri, onun savaşı siyasetin devamı niteliğindeki konumlandırmasıdır. Dünya tarihinin en kalabalık uzlaşmazlıklarının yaşandığı Dünya Savaşları araştırmalarının dayandığı görüşlerin başında onun teorileri gelmektedir. Öbür yandan savaşların, çağın şartlarına ve teknolojiye bağımlı olarak değişime uğradığı tartışmaları söz konusudur. Özellikle uluslararası uzlaşma geleneğinin olmazsa olmazı, iletişim araçlarının savaşlarda avantaj elde etmek için kullanımı; bunun küresel etkileri açısından da oldukça kritiktir. Ayrıca uluslararası krizlerde medyanın etik problemleri nedeniyle bu iki alan üzerine daha detaylı incelemeler yapılması gerekmektedir.

Bir devletin savaşa başvurma durumu realist kuramcılara göre rasyoneldir. Devletlerin anarşi toplumunda güvenlik arayışları, birbirlerine karşı potansiyel tehditler taşıdığında, bu tehditleri caydırmak amacıyla olası savaşlara hazır olmak esastır. Liberal görüş; benzer şekilde devletleri, savaşların asıl sorumlusu olarak görme eğilimindedir. Buna ek olarak, uluslararası örgütlerin belirlediği sistemlerle karşılıklı bağımlılık yaratarak devletlerin dizginlenebileceği savunulmaktadır. Devletlerin ulusal çıkar için güç kullanımını otoriter yapıya yatkınlıklarıyla doğru orantılı görülmektedir.[22] Bu belirsizlikler ve çok boyutlu krizlerde medya etiği bir yana, yukarıda önerilen sorunların konumlandırılması gerekmektedir. Bununla birlikte savaşa dair pek çok strateji dahil, silah sistemlerindeki çeşitlilik ve insansız silah teknolojisini destekleyen dijital saldırılar, sahte haberlerle dolu diğer stratejiler değişmiştir. Bu yönden yeni yaklaşımlar savaşın değişen yönlerini, özellikle Soğuk Savaş sonrası çatışmaları, Clausewitz sonrası veya post modern savaşlar olarak yorumlamaktadır.[23] Ancak ateşli silahlarla yapılan çatışmalara ek olarak avantaj savaşlarının çerçevesi oldukça belirsizdir. Yukarıda değinildiği gibi enformasyon savaşlarının nasıl planlandığı, nasıl yürütüldüğü somut bir bağlamda gözlemlenememektedir.

Medya bağımlılık kuramları, ilk olarak kitle iletişimi sağlanan medya bağlamları ve enformasyon sistemleri üzerinde nüfuz sağlayabilmiş aktörler olduğunu kabul etmektedir. Hedeflenen kitlenin, enformasyondan bağımsız kalamadığı toplumsal sistemler söz konusudur ve bu üçünün birbirine bağımlılık derecesi değişiklik gösterebilmektedir. Bununla birlikte kriz dönemlerinde ortaya çıkan belirsizlikler, beraberinde enformasyona duyulan ihtiyacı da arttırmaktadır.[24]

Öbür yandan daha az resmi derecede, alternatif denebilecek uzman olmayan ileti kanallarının yaygınlaşması da mümkündür. Bu durumda geleneksel kitle iletişim kanallarının saygınlığını yitirmesi söz konudur. İlk olarak bölgede silahlı çatışmalar devam etmektedir ve savaş boyutu tarafların kamularını fazlasıyla kendi ideal haber alma yöntemlerine kanalize etmiştir. Örneğin Rus resmi haber alma kanalları; herhangi bir olayda küresel batı medyasını propagandacı veya taraflı olmakla suçlamaktadır. Öbür yandan küresel medyanın Rusya'nın haklı olabileceği iddialarını görmezden geldiği de çok açıktır. Bu bahsi geçen durumlara ilerleyen bölümlerde örnek olaylar çerçevesinde enformasyon savaşının somutlaşabildiği ölçüde değinilmiştir.

---

22 Heywood Andrew, Küresel Siyaset, 3.Baskı, Ankara: Adres Yayınları, (2014), sf. 296

23 Heywood Andrew, Küresel Siyaset, 3.Baskı, Ankara: Adres Yayınları, (2014), sf. 298

24 Denis McQuail ve Sven Windahl, İletişim Modelleri: Kitle İletişim Çalışmalarında, Konca Yumlu (Çev.), 4.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları (2017), sf. 142-145

JAMMING
SPOOFING
DEGRADATION
DISINFORMATION
DISTURBANCE
ELECTIONS
OPINION
PUBLIC
SOCIAL
MISLEADING
MINING
INSTITUTION
INFORMATION
WARFARE
ENEMY
PUBLIC
PROPAGANDA
TACTICAL
DENIAL
ICT
PROTECTION
UNDERMINING

2

KRİZİN TARAFLARI VE MEDYA AVANTAJLARI

2.1. Ukrayna Lideri'nin Medya Geçmişini Savaş Sürecinde Maharetle Kullanması

Yunanca kökenli kavram olan karizma, doğuştan sahip olunan ya da ilahi bir kaynağın hediyesi şeklinde kabul edilmiş etkileyiciliktir. Siyasi kültürümüzün bir parçası olmayı başarmış bu kavram, gelişmiş demokrasilerde bile liderlerde aranan bir özelliktir.[25] Karizmanın, doğuştan ilahi bir özellik mi, yoksa sonradan öğrenilebilen davranış seti mi olduğu hala tartışmalıdır. Bununla birlikte diplomatik krizlerin ve silahlı çatışmaların medyaya yansıma biçimine liderlerin etkisi söz konusudur. Pek çok tartışma programında ve belgeselde; ayıya binerken görseli paylaşılmış Putin'in, dünyanın en güçlü adamı olduğu defalarca iddia edilmiştir.[26] Buna karşılık Zelenski, dünya kamuoyunu şaşırtarak son zamanların en etkileyici liderlerinden biri olma yolundadır.

"Halkın içinden, dürüst, prensip sahibi ve akıllı biri devlet başkanı seçilirse ne olur?" Bu soru cümlesi, Ukrayna'da yayınlanan siyasi hiciv içerikli, Halkın Hizmetkarı televizyon dizisinin jeneriğinde yer almıştır. Zelenski, 2018 seçimlerinde rakibi Poroşenko'yu büyük farkla geride bıraktığında; "Слуга Народу'nun" (dizinin ismiyle aynı parti) siyasal dönüşümünde, Zelenski'nin kurucusu olduğu yapım şirketi Kvartal 95'in etkisi olmuştur.[27]

2022'nin Şubat ayında, silahlı çatışmalar çözüme kavuşmamış ve Rusya'nın yarattığı yeni diplomatik kriz ve askeri operasyonla yeni bir boyutuna ulaşılmıştır. Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenski, askeri tonlardaki kıyafetlerle kamera karşısına geçerek yaptığı; ''Ukrayna özgürlüklerin kalesidir ve biz burayı savunacağız.'' şeklindeki meşhur konuşmasıyla Batıdaki komşularının ve Batı siyasetinin desteğini aramıştır. Genç başkanın gerek kamera karşısındaki mimikleriyle vizyonunu destekleyen açıklamalarındaki beklentilerin ötesindeki sözleri, gerekse basına verdiği fotoğraflardaki samimiyeti; savunma savaşındaki Ukraynalılara

"Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenski, askeri tonlardaki kıyafetlerle kamera karşısına geçerek yaptığı; "Ukrayna özgürlüklerin kalesidir ve biz burayı savunacağız." şeklindeki meşhur konuşmasıyla Batıdaki komşularının ve Batı siyasetinin desteğini aramıştır."

25 Fatih Keskin, Politik İletişim Sözlüğü, 1.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları (2014), sf. 141-142

26 Dünyanın en güçlü isimleri hakkında diğer iddialar için bkz. https://www.forbes.com/profile/vladimir-putin/?list=powerful-people&sh=699e70e6fc58 (Erişim Tarihi: 13.05.2022)

27 Halkın Hizmetkarı hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.pravda.com.ua/articles/2018/10/25/7196270/ (Erişim Tarihi: 14.05.2022)

cesaret ve motivasyon vermeye de devam etmektedir. Bununla birlikte askeri tonda kıyafetlerle basına görüntü veren ilk devlet adamı Zelenski değildir.[28]

Ülkesini zor bir direnişte yalnız bırakmayan lider imajıyla popülerleşen Zelenski, bu durumu destekleyen medya geçmişine sahiptir. Devlet adamı, genç yaşlardan itibaren tiyatroya olan merakı nedeniyle, senelerce sahne performansları hazırlamış ve hazırladığı sahne performanslarının çoğunda rol almıştır. 2003 yılında Zelenski, Kvartal 95'i kurmuştur. Böylece Ukrayna lideri, tecrübesini ulusal seviyede yayın yapan televizyon ekranlarına taşımıştır. Renkli devrimler kuşağından Ukrayna payını alırken; siyaset sahnesine çıkmayan devlet adamı, eğlence programları yapmaya devam etmiştir. 2012'de Zelenski, Ukrayna'nın en zengin oligarklarından biri olan İgor Valerevich Kolomoyskyi'nin medya ortağı olmuştur. Bu tarihten itibaren Zelenski'nin eleştiri yoğunluğu yüksek seviyedeki komedi programlarının politik yönü ortaya çıkmaya başlamıştır. 2013 yılı itibariyle Avrupa Birliği ortaklık anlaşmasını reddeden dönemin Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Ukrayna'da tekrar gösterilere neden olduğunda Zelenski bu defa göstericilere destek vermiştir. Gösterilerden bir yıl sonra Cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturan Poroşenko, kamera karşısında askeri kıyafetlerle çıkmış ve Donbas sorununun çözümüne yönelik konuşmuştur. Yukarda değinilen, Halkın Hizmetkarı televizyon dizisinin tanıtımları yapılırken Poroşenko, Ukrayna'nın Doğu sorunu için kollarını sıvamıştır. Nitekim televizyon dizisinin komedi kurgusu gerçeğe dönüşmüştür.[29]

2.2. Rusya'nın Siber Saldırılarda Üstünlüğü

Yukarıda değinildiği gibi bilişim tabanlı, örgütlü saldırılar, terör eylemleri veya sabotajlar; hibrit savaşların, sıcak çatışmalardan bağımsız kısmına dahildir. Devletler kimi zaman bu saldırıları düzenleyenleri teşvik etmekte, kimi zaman da bizzat birbirine karşı kullanmaktadır. Siber güç, daha önce de askeri ve yıpratma gibi amaçlarla uluslararası krizler yaratmak adına kullanılmıştır.

Rusya, hacktivist faaliyetleri gerçekleştirebilen kimselerle mücadele etmek yerine, onları kullanmaya ve desteklemeye devam eden, hatta yetiştirmeye başlayan devletlerin başında gelmektedir. Zelenski'nin alışılmışın ötesindeki liderliği ve etkin medya kullanımına karşın, Rusya bu hakimiyeti kırmak için askeri saldırılardan önce siber gücünü kullanmaktadır.[39]

Nitekim, "Rusya'nın Ukrayna üzerinden yoğun bir siber saldırı gerçekleştirdiği ve hatta siber silah cephaneliği için Ukrayna'yı test sahası olarak kullandığı biliniyor. Öyle ki Rusya'nın 2014 Kırım ilhakının akabinde Ukrayna'ya yönelik siber saldırılarında ciddi artış söz konusu."[31]

Teknolojik determinizmle ortaya çıkan gelişmeler, dijital dönüşüm hedefleri ve akıllı kent yatırımları göz önünde bulundurulursa, siber savaşın da ne kadar tehlikeli olabileceğinin şimdiye kadarki en net örneği Ukrayna savunma savaşıdır. Sıcak çatışmaların devam ettiği Ukrayna'da, belirli aralıklarla gerçekleşen siber saldırılar sonucunda enerji dağıtımı gibi günlük yaşamın en kritik kamusal hizmetlerinde aksamalar görülmektedir.

Deepfake şeklinde isimlendirilen, teknolojinin en güncel hali olan yapay zeka çalışmaları aracılığıyla dijital bağlamlarda, gerçeğe en yakın görüntülü ve sesli, sahte iletiler yoluyla sabotaj faaliyetlerinin savaş kapsamında ilk örnekleri bu meselede görülmüştür. Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski'nin görüntü ve önceki konuşmalarından oluşan sahte videolar Rus siber gücü tarafından internette yayımlanmıştır. Bu video kayıtlarıyla cephedeki Ukraynalı direnişçilerin motivasyonu kırılmak istenmiştir.[32]

---

28 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.aljazeera.com/opinions/2019/4/9/why-ethnopolitics-doesnt-work-in-ukraine (Erişim Tarihi: 12.05.2022)

29 Ukrayna Cumhurbaşkanı Zelenski hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.britannica.com/biography/Volodymyr-Zelensky (Erişim Tarihi: 12.05.2022)

30 Siber tehditler hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.thedefensepost.com/2022/01/17/ukraine-nato-cybersecurity/ (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

31 Siber tehditler hakkında daha detaylı bilgi için ayrıca bkz. https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-ukrayna-savasinin-siber-boyutu/2522079 (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

32 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.euronews.com/my-europe/2022/03/16/deepfake-zelenskyy-surrender-video-is-the-first-intentionally-used-in-ukraine-war (Erişim Tarihi: 18.05.2022)

Burada bir diğer mesele, siber saldırıların etkisi doğrudan tespit edilememesidir. Bununla birlikte devletler, devlet dışı teknolojik aktörlerden veya siber teröristlerden destek almaktadırlar. Dolayısıyla herhangi bir siber saldırı karşısında saldırıyı yapan ülke fark edildiğinde bile, kesin ispatlanamadığı için birbirlerini doğrudan sorumlu tutmamaktadırlar. Ayrıca Rusya'nın siber gücünü anlayabilmek üzerine bi etki araştırması yapılması, mevcut durumda oldukça güçtür. Bunun daha net anlaşılması adına, Ukrayna'ya siber anlamda destek veren NATO, AB, ABD ve hükümet dışı bazı örgütlerin, Rusya'ya karşı siber ortaklıkları ve karşı saldırının incelenmesi gerekmektedir. Bu anlamda siber savaşın taraflarının daha kapsamlı olabileceği başka bir araştırma konusudur.[33]

2.3. İletişim Kanallarının Çeşitliliği ve Sosyal Medyanın Gücü

Ukrayna silahsızlandırma operasyonuyla başlayan savaşta, Rusya görevli zırhlılarının beyaz boyayla işaretlenmesi, Rusya'yı kınayan Batı siyasetinde ve Batı siyasetinin yanında görünen küresel medya bağlamlarında tartışma konusu haline gelmiştir. Zırhlı araçlardaki "Z" ve "V" işaretlerinin anlamlarına dair yapılan yorumlarda, işaretlerin Kiril alfabesinde yer almaması ve 1945'te kullanılan gamalı haç benzerlikleri öne çıkarılmıştır. Bu bakımdan Rusya'nın askeri operasyonu, sürekli Nazizm benzeri bir yayılmacılık örneği şeklinde suçlanmaya devam etmiştir. İnternetin görece bağımsız ve kuralsız bağlamında konuyla ilgili çok fazla anlam üretilmeye devam edilmiştir. Bu anlamlar, lokasyon, Batıya mesaj, zafer, geri dönüş olmadığı ve Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski'nin asıl hedef olduğu yorumlarıyla çeşitlilik kazanmıştır. Nitekim bir süre sonra daha başka sembollere de rastlanmıştır. Bu semboller geometrik şekiller ve bu şekiller içerisinde yer alan yukarıda değinilen işaretler şeklindedir. Sembol uzmanlarının yalnızca Rus ordusunun krizle ilgili askeri notifikasyona ait kapalı anlamlandırma olduğunu düşündükleri bu semboller arasından özellikle "Z", sosyal medya kampanyasına dönüşmüştür. Dahası Rusya konuyu gövde gösterisinin bir parçası olarak Batı dünyasının kendisine yönelik kronik şüpheciliğiyle alay eder gibi sembolleri halkın günlük yaşamına mal etmiştir. Hatta ticari nesne olarak sembollerin basılı ürünleri satışa bile sunulmuştur.[34]

> *#СвоихНеБросаем, "Bizim olanı bırakmayız" anlamındaki mesaj, Çarlık Rusya'sının kurdele şeridinin turuncu-siyah renkleriyle, "Z" harfi şeklindeki görselle birlikte kullanılmıştır ve Rusya'nın, Ukrayna'ya başlattığı "operasyonda" sosyal medya kampanya dili haline gelmiştir*

33 Savaşın siber boyutu hakkında Microsoft'un analizi için bkz. https://blogs.microsoft.com/on-the-issues/2022/04/27/hybrid-war-ukraine-russia-cyberattacks/ (Erişim Tarihi:16.05.2022)

34 Söz konusu semboller için daha detaylı bir değerlendirme için bkz. https://www.scotsman.com/news/world/what-russias-z-and-v-war-symbols-spotted-on-tanks-and-social-media-mean-3602619 (Erişim Tarihi: 09.05.2022)

Tartışmalar buradan hareketle, tarihi suçlamalarla ve yeni anlamlarla büyümeye devam etmiş ve enformasyon savaşında sembol tartışması, anlam bakımından daha karışık boyutlara evrilmiştir. #СвоихНеБросаем, ‘‘Bizim olanı bırakmayız’’ anlamındaki mesaj, Çarlık Rusya’sının kurdele şeridinin turuncu-siyah renkleriyle, ‘‘Z’’ harfi şeklindeki görselle birlikte kullanılmıştır ve Rusya’nın, Ukrayna’ya başlattığı ‘‘operasyonda’’ sosyal medya kampanya dili haline gelmiştir. Buradaki ana sorun, ‘‘bizim olandan’’ kastedilen anlamın tartışmalı olmasıdır. Mevcut meselenin Rus askeri operasyonuyla devam ettiği yeni aşamasında, bağımsızlıkları Rusya tarafından tanınan bölgelerin mi, 2014’ten beri işgal haldeki Kırım’ın mı, Kırım’ın işgal bölgeleriyle birleşik halde Rusya’ya katılacağı mı, yoksa harekatın Ukrayna işgali mi olduğu mesajları belirsiz bırakılmıştır. Ayrıca Putin döneminde, tarihiyle barışan Rusya’nın, kampanya dilinde kullandığı Çarlık dönemi sembollü kampanyayı resmi kanallarla desteklediği görülmüştür. Kampanya dilinin bilinçli belirsizliği bir yana, tarihi imalarla desteklenen mesajların resmi dille verilmesi, yayılmacılık ve kalıcılık endişesiyle karşılanmış ve Rusya, çağ dışılıkla suçlanmıştır.

Belirsizliklerin giderek daha tehlikeli anlamları kapsadığı enformasyon savaşının bu noktasında sosyal medya bağlamlarının konuya dair önlemleri kapsamında sundukları çözüm ise yasaklar olmuştur. Burada bir başka tartışma daha ortaya atılmıştır. Bu tartışma ve Rusya’nın savaş kelimesini gündelik yaşamın dışına itmesi dahil, sosyal medya bağlamlarının Rusya yanlısı ifadeleri yasaklaması, pek çok devlet dışı aktöre, sorumluluk hissettirmiştir. SpaceX CEO’su Elon Musk’ın, Rus Devlet Başkanı Putin’e düello çağrısı ve Rus yetkililerin Batı dünyasına yönelik uzay kapsamlı tehditlerine karşılık, CEO’nun cevapları meselenin ciddiyetten uzaklaştırıldığının göstergesidir. İnsan hakları ihlali ya da ifade özgürlüğü kavramları yeterince ciddi değilmiş gibi; bu haklar sosyal medyanın, kendine has popülist diliyle tartışmalar görülmüştür.[35]

Tarafların barış görüşmelerinden sonuç elde edememesi ve aralarındaki enformasyon savaşının insan hakları üzerinden devam ettiği bu tehlikeli aşamada Bucha Katliamı tartışmaları nedeniyle, silahlı çatışmalar tekrar alevlenmiştir. Bunun üzerine Batı dünyası yaptırımları arttırmaya devam etmiştir. Buraya kadar medyatik sorunlar yetmiyormuş gibi, açıklanması güç yaptırımlar ve bunun kamuoyunu bilinçlendirmedeki eksikliği söz konusudur. Günümüzdeki meselelerden haberi olmayan, zamanında Batı eleştirisi yaptığı gerekçesiyle dünya klasiklerinin yazarlarından Dostoyevski’nin eserleri, bazı üniversitelerin akademik programlarından kaldırılmıştır. Bununla birlikte yaptırımların kapsamına sporcu kişilerin yanı sıra kültürel ve sanat değerleri üreten savaştan bağımsız ürünler de girmeye başlamıştır. Bu yaptırımları eleştiren dünya çapında kültür, sanat ve spor dünyasının tanınmış kişileri de tartışma konusu olmuştur. Küresel medyada Rusya’ya yönelik gerekli yaptırımlar kadar, savaşla ilgisi olmayan insanlığa yönelik yaptırımların eleştirileri de sağlıklı bir zemine oturtulamamaktadır. Bununla birlikte insani değerlere yönelik gereksiz yaptırımlar, küresel medyada fikir ayrımına dönüşmüştür.[36]

---

35 Uzay tehditleri üzerinden çıkan tartışma hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.diplomacy.edu/updates/elon-musk-responds-to-russia/ (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

36 Küresel medyadaki bir ayrıma örneği için bkz. https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2022/mar/23/russia-protests-vodka-mustard-poutine (Erişim Tarihi: 08.05.2022)

RUSYA İLE UKRAYNA ARASINDAKİ "FAKE NEWS" SAVAŞI

3.1. Bucha Katliamı Örneğinde Batı Medyasında Yayınlanan Deliller ve Rusya'nın "Fake News" Suçlaması

Bucha Şehri, Kiev'in kuzeybatısında bulunmaktadır. Savaşın yeni aşamasında Bucha, Rus Silahlı Kuvvetleri'nin Kiev'e yönelik geniş çaplı silahsızlandırma operasyonu planının bir parçası olmuştur.

31 Mayıs'ta Rus Silahlı Kuvvetleri'nin geri çekilmesiyle birlikte, geride bırakılan hasarı inceleyen Ukrayna resmi görevlileri; "bir vahşet" olarak tanımladıkları olayların yaşandığı iddiasında bulunmuştur. Rusya'nın silahlı çatışmalar boyunca tüm Ukrayna'da işlemiş olabileceği savaş suçları ve insan hakları ihlallerinin kanıtı olduğu gerekçesiyle Ukrayna, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nden konuyla ilgili inceleme istemiştir. Savaş suçları ve insanlığa karşı suç işlenmesi durumunun tespiti için, devam eden işgal soruşturmasının parçası olarak inceleme yapılmıştır. Bu soruşturma, olaylara dair kanıtların Batı medyası tarafından dünya kamuoyuna paylaşılmasıyla tam yargı yetkisi kazanmıştır.[37]

Öbür yandan Rus yetkililer, meselenin bir sahte bayrak operasyonu olduğu iddiasını ileri sürerek, Ukrayna ya da Batı yanlısı istihbarat örgütlerini suçlamış ve sorumluluğu reddetmişlerdir.[38] Rus yetkililer, Batı medyasının kamuoyuna sunduğu kanıt nitelikli belgeleri, sahte haber olarak nitelendirmiş, Ukrayna'yı provakasyona sebep olmakla sorumlu tutmaya devam etmiştir. Meselenin devamında Rusya'nın savunmasına karşılık bir grup medya kuruluşu bir araya gelerek iddiaları, görgü tanıklarının da yardımıyla çürütme çabası içerisinde bulunmuşlardır. [39]

> *"Rus yetkililer, Batı medyasının kamuoyuna sunduğu kanıt nitelikli belgeleri, sahte haber olarak nitelendirmiş, Ukrayna'yı provakasyona sebep olmakla sorumlu tutmaya devam etmiştir."*

37 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://english.elpais.com/international/2022-04-03/retreat-of-russian-forces-uncovers-evidence-of-possible-war-crimes.html (Erişim Tarihi: 14.05.2022)

38 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://web.archive.org/web/20220404113854/https://www.aljazeera.com/news/2022/4/4/kremlin-rejects-accusation-russian-forces-killed-bucha-civilians (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

39 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.reuters.com/world/europe/russia-denies-killing-civilians-ukraines-bucha-2022-04-03/ (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

BM İnsan Hakları İzleme Misyonu Başkanı Matilda Bogner, olay sonrası değerlendirmesinde silahlı çatışmaların daha ağır yaşandığı bölgelerde sivil kayıpların kesinleşmesi ve belgelenmesiyle ilgili endişelerini dile getirerek, elektrik kesintileri ve güvenilir iletişim eksikliğinin altını çizmiştir.[40] Bu durum hibrit tehditlerin hasarının ne kadar tehlikeli olduğunu bir kez daha göstermektedir. Meselenin küresel medyaya yansıması, katliam olup olmadığı iddiaları, tarafların birbirini suçlamaları ve medyanın kendini savunmasıyla şekillenmiştir. Medya kuruluşlarının taraf olması alışılageldik bir durum değildir. Öbür yandan sorun, insan hakları ihlali ve savaş suçları gibi kritik konularda asıl sorumluların kim olduğuyla doğrudan ilgilidir. Ortada sivil cesetlerin bırakılması ve toplu mezarların bulunması söz konusudur.

Sonuç olarak, Rusya'nın Bucha Operasyonu'na katılan birlikleri ve paramiliter gruplar açık kaynak kullanmışlardır.[41] Dolayısıyla Ukrayna'nın elindeki sivil cesetlere dayanarak yargı talep etmesi mantıklıdır. Ukrayna'nın iddialarının muhattabı yani savaş suçlarının işlendiği iddialarının muhattapları belirlidir. Nitekim olay bu noktada uluslararası hukuk konusuna girmektedir. Rusya'nın olay sonrasında BM İnsan Hakları Komisyonu'ndaki üyeliği askıya alınmıştır.[42] Diğer kanıtlara bakılacak olursa iddiaları destekleyen Ukraynalı yerel yetkililer bulunmaktadır. Gazeteci kaynağını açıklama zorunluluğu bulunmamaktadır ancak gazeteci doğru bilgiyi aktarmakla yükümlüdür. Bu meselede küresel medyanın teknolojik imkanları ve kaynakları kanıt niteliğinde sunulmuştur. Bununla birlikte yerel sakinlerin ifadelerine başvurulmuştur. Rusya'nın resmi kurumlarının yalanlamalarından sonra uydu analiz şirketlerinin küresel medyaya sağladığı görüntüler, Rus iddialarının aksi niteliğindedir. Drone teknolojisinin de kanıtlamada kullanıldığı belirtilmiştir.[43]

3.2. Mariupol Hastane Saldırısı Örneğinde Sivillere Yönelik Saldırılar ve Bunun Medyaya Yansıması

Krizin 2022 ile başlayan yeni evresinde Rusya Ukrayna'yı birçok cepheden çevrelemeye çalıştığı çok cepheli çatışmalar söz konusudur. Mariupol, Ukrayna'nın güneydoğu liman kenti olarak, Kırım'ın doğusunda ve iç deniz kıyısında yer alan, Rusya'nın 2014'te ilhak ettiği Kırım ile Donbas Bölgesi'nin bağlantı noktasıydı.

Rusya'nın 10 Mart hava saldırısı sonucu, kentin, çocuk ve doğum hastanesinin hasar aldığı iddiası Batı medyası tarafından duyurulmuştur.[44] Hasarlı binadan hamile bir kadının sedyeyle taşındığı görüntüler basına servis edilirken, Ukraynalı yetkililer olayla ilgili 1'i çocuk, 3 ölü ve 17 yaralı olduğunu açıklamıştır. Olayın ardından Twitter üzerinden hasarlı hastanenin videosunu paylaşan Ukrayna Devlet Başkanı Zelenski, Rusya'nın "savaş suçlusu" olduğunu iddia etmiştir.[45] İngiltere Başbakanı Boris Johnson, Rusya'yı kınayarak olaydan sorumlu olan yetkilileri "savunmasız insanları vurmakla" suçlamıştır.[46] BM Güvenlik Konseyi'nde Rus daimi temsilci, bunun bir "dezenformasyon savaşı" olduğunu kabul etti ve Ukrayna Devlet Başkanı'na yönelik, "sivil insanlara tehlikeli silahlar dağıtmanın" ifadeleriyle Zelenski'ye "sorumsuz" diye yüklenmiştir. Rus Daimi Temsilci, Azov Taburu'nu saldırıdan sorumlu tutarak; "Ukraynalı radikaller ve Neo-naziler, sivilleri canlı kalkan olarak kullanıyor." demiştir.[47]Batı medyasının "sivilleri hedef aldığı" iddialarına yönelik; Rus Savunma Bakanlığı, saldırı

---

40 Olayla ilgili BM İnsan Hakları Komisyonu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.cbc.ca/news/politics/high-civilian-casualties-ukraine-un-1.6406845 (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

41 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.standard.co.uk/news/world/hunt-for-russian-commander-in-charge-of-bucha-atrocities-as-colonel-named-b992288.html (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

42 Daha detaylı bilgi için bkz. BM Türkiye Web Sitesi https://turkey.un.org/tr/177249-rusyanin-insan-haklari-konseyi-uyeligi-askiya-alindi (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

43 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.bbc.com/news/live/world-europe-60949706 (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

44 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.aljazeera.com/gallery/2022/3/9/photos-russian-bombing-destroys-hospital-in-ukraines-mariupol (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

45 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://meduza.io/en/feature/2022/03/12/definitely-not-staged (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

46 BM'nin Mariupol saldırı iddialarına dair görüşü için bkz. BM Web Sitesi https://news.un.org/en/story/2022/03/1113652 (Erişim Tarihi: 16.05.2022

47 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://russiaun.ru/ru/news/070322n (Erişim Tarihi: 15.05.2022)

hakkında ‘‘sahneli, aşamalı provokasyon’’ ifadesini kullanarak, karşı iddiada bulunmuştur.[48]

Bu noktadan sonra tartışmalar, hastaneden çıkarılan hamile kadın üzerinden devam etmiştir. Rus yetkililer, kadının ‘‘aktris’’ olduğunu iddia etmişler ve batılı medya gruplarıysa yeniden kanıt çabası içerisine girmişlerdir.[49]

İnsan hakları ihlali iddiası, insanlık tarihinin en ciddi meselesi, medyatik biçimde tartışılmıştır. Enformasyon savaşlarının, insan algısı üzerinden ne kadar tehlikeli boyutlara ulaşabildiğini kabul etmek gerekmektedir. Rusya’nın haberlerinin sahte olduğu iddiası, aynı zamanda küresel medyanın enformasyon savaşında taraf ya da aracı olduğuna dair bir çeşit suçlamadır. Bu anlamda iddiaların tartışmaları durumunda defalarca ispatlama durumunda sorumluluk hisseden medya kuruluşlarının ilk kanıtları yine savaşın mağdurlarından oluşmaktadır.

Buradaki tartışmanın ana kaynağı, basına servis edilen ispatlama görüntülerinden birinin, Marianna Vishegirskaya’ya ait olmasından kaynaklanmıştır. Hamile kadın, Ukrayna ve Rusya’da tanınan bir internet ünlüsüdür. Sosyal medya ve blog gibi internet ağlarından yeni yöntemlerle geçimini devam ettiren kadın, Ruslara göre model olarak getirilmiştir.[50]

Olayın sahneleme olduğunu iddia eden Rus yetkililerin paylaşımları Twitter’dan silinmiştir. Küresel sosyal medya şirketlerinin, Rus devlet resmi organ ve yetkililerine uyguladığı bu sansür, politik açıdan daha detaylı bir inceleme gerektirmektedir. Sosyal medya şirketlerinin, Rusya’ya yönelik yaptırımlar çerçevesinde uyguladıkları sansür, düşünce ve ifade özgürlüğü üzerinden tartışma gerektiren başka bir konudur.

Olay hakkında başka iddialar da bulunmaktadır. Örneğin Rus medyasının olaydan önce iddiaları arasında aşırı sağcı, yukarıda sözü geçen Azov Taburu’nun bölgeye günler öncesinde yerleşip Rusya’nın kontrol bölgelerine ateş açtığı iddia edilmiştir.[51] Benzer iddialar Rus yetkililer tarafından yine olaydan günler önce belirtilmiştir. Rus yetkililer, Azov milliyetçilerinin sivilleri kalkan olarak kullandığı, Ukraynalı sivilleri katlettiği iddialarında bulunmuştur.[52] Hatta Putin, yine olaydan günler önce Ukraynalı sivillerin, yine aynı örgüt tarafından rehin edildiği ve bölgenin boşaltılmasını engellediğini iddia etmiştir.[53]

Sonuç olarak; bu olaylar ya Rusya’nın sistemli şekilde Bucha’dan ders çıkararak giriştiği yeni katliamlarıdır ya da Ukrayna’nın Batılı müttefikleriyle ortaklaşa istihbarat örgütleri ve paramiliter gruplarla Rusya’yı dünya kamuoyunda suçlu gösterme çabasıdır. Ortadaki durum bilgi kirlilikleriyle doludur ve bilgi kirlilikleri enformasyon üzerinden yürütülen bir savaşın doğal sonucudur.

---

48 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.themoscowtimes.com/2022/03/10/kremlin-defers-to-russian-military-on-deadly-mariupol-hospital-attack-a76859 (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

49 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://eu.usatoday.com/story/news/factcheck/2022/03/15/fact-check-russian-attack-mariupol-hospital-not-staged/7041649001/ (Erişim Tarihi: 13.05.2022)

50 Haber hakkında daha detaylı bilgi için bkz. https://www.bbc.com/news/blogs-trending-61412773 (Erişim Tarihi: 16.05.2022)

51 Rusya haber kaynağı için ayrıca bkz. https://tass.com/world/1417155 (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

52 Rusya haber kaynağı için ayrıca bkz. https://tass.com/world/1418169 (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

53 Rusya haber kaynağı için ayrıca bkz. https://tass.com/world/1418249 (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

3.3. Küresel Medyanın Baskı Aracı Olarak Kullanılması

"Küreselleşme, mal ve hizmetlerde sınır ötesi ticaret, teknoloji ve yatırım, insan ve bilgi akışlarının neden olduğu, dünya ekonomilerinin, kültürlerinin ve nüfuslarının artan karşılıklı bağımlılığını tanımlamak için kullanılan bir kelimedir."[54]

Karşılıklı bağımlılık sürecinin hızlanmasında internetin, teknoloji alt yapılarının taşıyıcı gücü olduğu genel olarak kabul görmektedir. Beraberinde etkileşimi kolaylaştıran medya şirketlerinin ya da bilgi dolaşımının en hızlı noktada olduğu sosyal medyanın önemi her geçen gün artmaktadır. Ağ ve uydu tabanlı teknolojinin yaygınlaşmasıyla iletişim kültürünün yeni örüntüleri de yönlendirici nitelikler edinmiştir. "Medyanın düşük marjinal maliyetleri, daha geniş bir pazara ulaşmanın medya şirketleri için çok daha büyük kar marjları yarattığı anlamına gelir. Bilgi, fiziksel bir mal olmadığı için nakliye masrafları genellikle önemsizdir.[55] "Bu durum enformasyon savaşlarında olduğu gibi medyanın kullanımında da oldukça etkindir. Savaş teknolojisinin pahalılığı, bakımı ve sonuçları düşünüldüğünde, yıpratmanın ekonomik yolları tercih edilebilmektedir. Küreselleşmenin politik tartışma kısımlarına girmemekle birlikte, "… hiper-küreselci bakış açısının enformasyon ve iletişim kanallarındaki dijital devrim" diğer alanlardaki etkinlik kazandığı "dijital determinizme dayanır."[56] düşüncesini hatırlatmak gerekmektedir. Heywood'un "dengesiz ve abartılı" olduğunu iddia ettiği görüşe dair yukarda değinilen Elon Musk'ın sosyal medya üzerinden girdiği tartışmalar ve sosyal medya şirketlerinin düşünce yaptırımları buna örnek olarak gösterilebilir.

> *"Bilgi, fiziksel bir mal olmadığı için nakliye masrafları genellikle önemsizdir. "Bu durum enformasyon savaşlarında olduğu gibi medyanın kullanımında da oldukça etkindir."*

Küresel medya bağlamları denildiğinde bir ayrım yapmak gerekmektedir. Yeryüzüne dair enformasyon değerlerini bilgi paketleri halinde çok çeşitli kanallarla paylaşan ve alıcı kitleyle eşleyen bağlamlardan bahsedilmektedir. Bunların başında küresel haber şirketleri ve sosyal medya gelmektedir. Ancak müzik, film belgesel platformu da örnek gösterilebilmektedir. Örneğin belirli bir algoritmayla işleyen müzik uygulaması Spotify'da genellikle Rusça müzik dinleyen ve politikayla ilgilenmeyen birinin haftalık öneri listesinde, Ukrayna'nın insansız hava taşıtı Bayraktar için yaptığı şarkıyı ya da Ukrayna halkının çektiği çilelere dair diğer şarkılarını görebilirsiniz. Seneler önce Türkiye'nin politik olmaması gerektiğini vurguladığı ve katılmama kararı aldığı müzik yarışması Eurovision'un 2022 kazananı Ukrayna olmuştur. Gerçekten yarışmayı kazanacak müzik değeri üretip üretmediği tartışmalı olsa da, canlı yayınlanan

---

54 Küreselleşme hakkında daha geniş kapsamlı bilgi için bkz. https://www.piie.com/microsites/globalization/what-is-globalization (Erişim Tarihi: 17.05.2022)

55 '13.6 Globalization of Media', Understanding Media and Culture, Libraries https://open.lib.umn.edu/mediaandculture/chapter/13-6-globalization-of-media/ (Erişim Tarihi: 18.05.2022)

56 Heywood Andrew, Küresel Siyaset, 3.Baskı, Ankara: Adres Yayınları, (2014), sf. 37

programda Rusya için fazlasıyla mesaj çıkmıştır. Diğer yandan spor müsabakalarından engellenen Rus sporcularını savunan ünlü isimler küresel medya bağlamlarından seslerini yeterince duyuramamıştır.

Popülist söylemlerin yaratıldığı bağlamlar olarak tekrar değinilmesi gereken sosyal medya, siyasi olaylara dair bilgi ve görüşlerin, düşünce liderlerinin söylemlerinin hızla paylaşılabildiği ve hedef kitlenin hızlı reaksiyon verdiği bir platformdur. Ayrıca Bode, hedef kitle üzerinden durumu ele almış ve siyasetle ilgilenen insanların siyasi bilgiyi, ilgi seviyelerine göre geleneksel medya kadar sosyal medyadan sağlama eğiliminde olduğunu belirtmiştir.[57] Diğer yandan sosyal medyaya dair yukarıda bazı noktalarda değinilmiştir. Algoritması internet alışverişine uygun olarak hazırlanmış bu bağlamların, küresel kriz durumlarında ne ölçüde etki verdiği belirsizlik içermektedir. Sosyal medyanın toplumsal kutuplaşma, linç kültürü, siber zorbalık ve popülizm üzerinden de incelenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte yukarıda sosyal medya üzerinden politik krizleri tartışan siyasi liderler ve popüler isimlere değinilmiştir. Bu bağlamda sosyal medya platformları üzerinde bağımlılık teorileri kapsamında; topluluk kuralları, bu kuralların ihlalleri ve sosyal medya yasakları Rusya'nın saldırısında ve politik krizlerde incelenmelidir.

Kriz durumunda bağımlılığın arttığı konusuna, haber platformları açısından geleneksel medya kanallarına değinecek olursak; Rusya bu medya bağlamlarının haber politikalarını provokasyon ve yanlılıkla suçlamıştır. Öte yandan örnek olayların incelemesinde yukarda değinildiği gibi bu bağlamlar, sürekli olarak suçlama ve kanıtlama çabalarının dili haline gelmişlerdir. İnsan hakları ihlali gibi iddiaların ciddiyeti ve hukuki boyutu bir yana, Rus yetkililerle tartışmaların ön plana çıkması tartışmaya açıktır. Bu tarz meselelerde bağımlılık teorisine göre bu medya kanallarının batı değerlerinin nüfuzu olduğunu kabul etmek gerekir. Bununla birlikte küresel olmaları nedeniyle Batı değerlerinin kürenin geri kalanı tarafından benimsenmesinde rol oynadıkları gerekçesiyle eleştirilebilmektedirler. Sorunlu görülen bir diğer nokta, bu bağlamların oldukça seçici oluşudur. Dünya üzerinde hala devam eden pek çok küresel kriz bulunmaktadır. Öyle ki Kaşmir sorunu gibi bazı meselelerin de nükleer boyutu bulunmaktadır. Buna karşın küresel haber platformlarının sözü geçen mevcut diğer krizlere yeterli duyarlılığı göstermediği yadsınamaz. Diğer yandan bu haber politikalarını eleştiren yeterli kaynak bulunmamaktadır.

> *Sosyal medyanın toplumsal kutuplaşma, linç kültürü, siber zorbalık ve popülizm üzerinden de incelenmesi gerekmektedir.*

57 Bode Leticia, 'Political News in the News Feed: Learning Politics From Social Media', Mass Communication and Society Cilt 19, (2015, Haziran 26) doi.org/10.1080/15205436.2015.1045149

4

DEĞERLENDİRME VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Rusya saldırısında enformasyon savaşı, 2014'ten beri devam eden sıcak çatışmalardan ayrı üstünlük mücadelesidir ve pek çok açıdan inceleme gerektirmektedir. Savaşın siber boyutunun belirsizliğini bir kenara bırakırsak; savaşın medya değerinin, iletişim araçlarının yıpratma amacını destekleyen düşmanca faaliyetleri üzerinden tartışılması mümkündür. Bununla birlikte medyadanın kendine has sorunların örneklerine uluslararası krizlerin tartışılmasında rastlanmaktadır. Nihai çözümün medya ve iletişim sorunları nedeniyle netleştirilemediği çok boyutlu bir uluslararası sorun olduğunu belirtmek gerekir. Söz konusu savaşın gerek sıcak çatışmalarla gerek hibrit yöntemlerle devam ediyor oluşu; herhangi bir iletişim etki araştırması yapılmasını engellemektedir. Öbür yandan savaş teorileri açısından teknolojik ve yöntemsel yeniliklerin incelenerek sınıflandırılması literatüre dahil edilmelidir. Mesele, evrensel değer olan insan haklarının ihlaline karşılık, ifade özgürlüğünün kısıtlanmasının ayrı ayrı konulduğu kefeler arasında bir ölçü tartışmasına dönüşmüştür.

Meselenin bir diğer tarafı da etik tartışmalarıdır. Uluslararası makamların konuyla alakalı yeterliliği başka bir alanın araştırma konusu olmakla birlikte, medyanın bu kadar kritik bir konuda çaresizliği göz ardı edilemez durumdadır. Yalan haber suçlamalarında medyanın delil sunma çabası, basına sansürsüz görüntü vermeye kadar varan etik sorunları ortaya koymaktadır. Bu anlamda Batılı medya kanallarında, özellikle Bucha krizinin kamuoyuna aktarılmasında, Latin Amerika'dakine benzer bir basın diline dönülmüştür. Söz konusu basın dilinde kamuoyu yararına haber üretmekle medya kuruluşunun kendi devamlılığını sağlama ikileminde, medya kuruluşu devamlılığını sağlamayı öncelik haline getirerek sansürsüz şiddet, vahşet ve çıplaklık içeren görüntülerin yayımlama yolunu seçmektedir.[58] Bundan biraz farklı olacak şekilde, özellikle Bucha iddialarının medyaya yansımasında; Rusya'nın suçlamalarının çürütülmesi amacıyla küresel haber kanalları, sivil cesetlere ait görüntülerin sansürsüz paylaşmıştır.[59]

Savaş kapsamında kendini gösteren iletişim sorunları bir şekilde enformasyon savaşlarının parçası haline gelirken, medyanın kendinden kaynaklı sorunlar da taraflar tarafından kullanılabilmektedir. Bununla birlikte dünya barışını sağlamak adına iş birliği ve uzlaşı zemini yaratmakla görevli uluslararası örgütler de yıpranmaktadır. Taraflardan birinin BM daimi üyesi olduğu savaş için, BM Genel Sekreteri Guterres, Avusturya'da düzenlenen basın toplantısında diyalog ve iş birliği çağrısı yaparken, Rusya'nın müdahalesinin "toprak bütünlüğü ilkesinin ihlali" olduğunu belirtmiştir.[60] Uluslararası iş birliği ve uzlaşının bu anlamda en büyük örneği olan BM'nin en yetkili isminin çağrısı, savaşın medyaya yansımasında çatı konumda kalamamıştır. Bununla birlikte meselenin gerçek bir çözüme kavuşması açısından, iki tarafın da liderlerinin meseleye etkisi düşünüldüğünde, küresel medyanın yalnızca Putin'i olanlardan sorumlu tutması bile diplomatik iletişimin önünde bir engel oluşturmaktır. Rusya'nın uluslararası tehdit ve endişelerine olabildiğince az yer veren küresel medya bu noktada sadece Rusya'yı olanlardan sorumlu tutarak, tarafsızlık ilkesi açısından şüpheli konuma gelmiştir.

---

58 "Computational Journalism and Ethics: An Analysis of Deontological Codes of Latin American" isimli analiz metni için bkz. https://www.redalyc.org/journal/5525/552562132002/html/ (Erişim Tarihi: 30.05.2022)

59 Küresel medyanın sansürsüz haber görselleri için bkz. https://elpais.com/elpais/2022/04/04/album/1649068530_946039.amp.html (Erişim Tarihi: 29.05.2022)

60 BM Genel Sekreteri Guterres'in açıklamasına dair haber metni için bkz. BM Web Sitesi https://news.un.org/en/story/2022/05/1118042 (Erişim Tarihi: 24.05.2022)

Birbiriyle benzer şekilde neredeyse tek ses olan küresel haber kanallarının gücü karşısında, Rusya kaynaklı haber ajanslarının benzer nitelikli karşıt iddiaları tartışılmamaktadır. Buna karşılık Rus medyası da oldukça taraflı konuma gelmiştir. Bu ve benzeri sorunlar, medya bağlamlarının çeşitliliği düşünüldüğünde meselenin sağlıklı şekilde çözümünü engellemektedir. Her ne kadar uluslararası mesele de olsa, her iki tarafının dahil edileceği bir çözüm en sağlıklısı olacaktır. Diğer bir deyişle; meselenin çözümünde her iki tarafın liderlerini itibarsızlaştıran etmenlerin azaltılması ve uluslararası hukuk çerçevesinde ikna edilmesi gerekecektir. Bu konuda öncelikli uluslararası siyaset zemini mevcut sistemde BM organizasyonlarıdır. Meselenin çözümüne dair ilk adımı da, iletişim sorunlarını olabildiğince ortadan kaldırmak olacaktır.

Günümüzde en az ana akım kadar etkin hale gelmiş sosyal medyanın görece kuralsız bağlamı, en az ana akım medya kadar sorunludur. Yukarıda değinildiği gibi, 1980'lerde ortaya çıkan yeni aktörlerin henüz belirginleşmeye başlayan etkileri ana aktör olan devletler arasındaki krizleri daha fazla etkilemektedir. Diplomasi öncelikli iletişim geleneğine uygun standartların çağa uygun hale getirilmesi ve iyi niyet çerçevesinde hazırlanmış, medya okuryazarlık programlarının tüm aktörlerin destek olacağı şekilde uygulanması gerekmektedir. Burada iyi niyetten kastedilen şey; çözümün devam etmekte olan diğer uluslararası krizlerde ve olası tehditlerin uluslararası krize dönüşmelerinde uygulanabilir niteliğindeki şüphelerin giderilmesidir. Asıl sorun iki ülke arasındaki silahlı çatışmalar üzerine temelleniyor olsa bile, asıl tarafların hangi aktörler olduğu iyi anlaşılmalıdır. Diğer bir nokta iletişim araçlarının etik kullanımı üzerine yapılması gerekenlerdir. Uluslararası ilişkilerde olası kriz durumunda medyanın kötüye kullanımının önüne geçmek için iş birliğine gidilmelidir. Buna ek olarak; küresel medyanın kendi sorunlarının çözülmesi için küresel iş birliği organizasyonlarına yönelinmelidir. Bu konuda belirtilmesi gereken belki de en önemli şey, uluslararası meselelerin söylemsel karışıklıklarının ve kavram savaşlarının önüne geçilmesi gerektiğidir. Devamında uluslararası haberciliğe yönelik dil çalışmalarının yaygınlaştırılması gerekmektedir.

"Günümüzde en az ana akım kadar etkin hale gelmiş sosyal medyanın görece kuralsız bağlamı, en az ana akım medya kadar sorunludur."

KAYNAKÇA

Dietram A. Scheufele, ‘Science Communication As Political Communication’, PNAS, Cilt 111, Ek 4, (2014, Eylül 16) s.13585 https://doi.org/10.1073/pnas.1317516111

McNair Brian, ‘Politics in the age of mediation’, AN Introduction to Political Communication, Routledge, 6. Baskı, (2017), Böl.1, ss.1-17, Routledge, https://doi.org/10.4324/9781315750293

‘Information Warfare, Disinformation and Electoral Fraud’, Module14: Hacktivizm, Terrorizm, Espionage, Disinformation Campagins and Warfare in Cyberspace, UNDOC, (2019, Haziran), https://www.undoc.org/e4j/en/cybercrime/module-14/key-issues/information-warfare--disinformation-and-electoral-fraud.html (Erişim Tarihi: 11.05.2022)

Heywood Andrew, Küresel Siyaset, 3.Baskı, Adres Yayınları, Ankara, (2014)

Bohere, G. Gazetecilik Mesleği, Ankara: Maya Matbaacılık Yayıncılık Ltd.Şti., (1984)

Şahin Haluk vd., Medya Etik, Sentez Yayıncılık, İstanbul, (2016)

Keskin Fatih, ‘Dijital Aktivizm’, Politik İletişim Sözlüğü, 1.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, (2014)

Denis McQuail ve Sven Windahl, İletişim Modelleri: Kitle İletişim Çalışmalarında, Konca Yumlu (Çev.), 4.Baskı, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara (2017)

‘13.6 Globalization of Media’, Understanding Media and Culture, Libraries https://open.lib.umn.edu/mediaandculture/chapter/13-6-globalization-of-media/ (Erişim Tarihi: 18.05.2022)

Bode Leticia, ‘Political News in the News Feed: Learning Politics From Social Media’, Mass Communication and Society Cilt 19, (2015, Haziran 26) doi.org/10.1080/15205436.2015.1045149

TÜRKSAM

TÜRKİYE'NİN DÜŞÜNCE FABRİKASI

TÜRKIYE ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ

TURKISH CENTER FOR INTERNATIONAL RELATIONS AND STRATEGIC ANALYSIS

KAVAKLIDERE MAHALLESİ GÜVENLİK CADDESİ NO: 7/ 2
AŞAĞI AYRANCI ÇANKAYA / ANKARA

+90 312 285 31 00

+90 312 285 00 71

turksam@turksam.org

www.turksam.org

Turksam.Org

Turksam

turksamorg